

ПРОЕКТ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА МОДЕРНИЗАЦИЯ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ

Йосиф Нунев

Министерство на образованието и науката

Резюме. Предложеният проект за образователна модернизация на ромската общност предвижда: идентифициране на най-съществените проблемни направления на ромската образователна интеграция; определяне на приоритетните области на ромската образователната перспектива; набелязване на приоритетни мерки и индикативни дейности за осигуряване на тази перспектива. Основен адресат на описаните приоритетни мерки и индикативни дейности е тази част от ромската общност, която е обособена в отделни крайградски квартали или в села с преобладаващо ромско население, притежаваща маргинални характеристики.

Keywords: Roma students, modernization, segregation, integration, priority measures, indicative activities

Интеграцията чрез и във образователната система е най-важната предпоставка за цялостния процес на модернизация на ромската общност и в голяма степен определя поведението ѝ на пазара на труда, нейния здравен статус и условия за живеене. Въпреки усилията на българската държава от началото на преходния период до наши дни редица факти, свързани най-вече с обособената в свои жилищни пространства част от ромското население, будят тревога и предполагат натрупването на значими проблеми, които стават реална заплаха не само за социалния, но и за етническият мир в страната, като:

- основно образование завършват само малка част от ромските деца, постъпили в училище. Средната формална образователна подготовка, която те получават, е не повече от предвидената за 5. – 6. клас, а сегрегираната специфика на най-посещаваните от тях училища предопределя сравнително пониското им реално образователно равнище. Съвсем незначителна част от тях продължават в следващата степен и завършват средно и висше образование;

- огромната част от необхванатите, отпадащите и напусналите училище деца са от ромски произход, като в общините с преобладаващо ромско население вече се срещат второ поколение напълно неграмотни. Налице е и тенденция към прогресивно нарастване на относителния дял на ромските деца

без основно образование, а публична тайна е, че част от тях изобщо не постъпват в училище и остават напълно неграмотни;

– образователните стремежи на значителна част от ромите, живеещи в обособени жилищни пространства, са по-ниски от тези на останалите групи население. Поради бедност и ниския си социално-икономически статус те проявяват най-слаба готовност в сравнение с други етнокултурни общности да инвестират средства във и за образование.

За подобряване на сегашната ситуация **предлаганият проект за образователна модернизация на ромската общност предвижда:**

– идентифициране на най-съществените проблемни направления на ромската образователна интеграция;

– определяне на приоритетните области на ромската образователната перспектива;

– набелязване на приоритетни мерки и индикативни дейности за осигуряване на тази перспектива.

За улесняване на изказа в настоящия материал ще се използва по-широко употребяваното понятие „ромски деца/ученици“, вместо по-правилното „деца/ученици от ромски произход или деца/ученици с ромска принадлежност“.

Основен адресат на описаните приоритетни мерки и индикативни дейности е тази част от ромската общност, която е обособена в отделни крайградски квартали или в села с преобладаващо ромско население, притежаваща маргинални характеристики. Познавачите на ромските проблеми знаят, че всъщност това са ромите у нас, които наистина са реално нуждаещите се от прилагането на различни позитивни мерки до степен на изравняване на социалния им статус с този на останалото население и в съответствие с приетите ангажменти за изпълнение на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

I. Проблемни направления на ромската образователна интеграция

Образователната интеграция на ромите е изправена пред множество проблеми като:

– наличие на необхванати в образователната система ромски деца;

– висок дял на незаписани, отпаднали и рано напуснали училище ромски ученици;

– сегрегация на ромски деца от големите крайградски ромски квартали във фактически сегрегирани „ромски“ училища и ниско качество на обучението в тях;

– ниско качество на образование в редица селски училища, в които се обучават ромски деца;

– недостатъчно застъпване в образователната система на механизмите на интеркултурното образование;

- нисък дял на ромски младежи и възрастни роми, имащи професионално, средно и висше образование;

- висок и увеличаващ се процент на роми с функционална неграмотност и др.

Причините за тези проблеми са комплексни: част от тях са свързани със затруднения достъп до качествено образование на ромските деца, друга част – с особености на образователната система в България, които възпрепятстват интегрирането на „различни“ деца, а трета част са свързани и с етнокултурните особености на някои по-консервативни ромски семейства.

Тези причини предопределят спешното инвестиране на човешки и финансов ресурс в усилията за образователна модернизация на ромската общност, като се следват изложените по-долу приоритетни области и приоритетни мерки.

Голяма част от проблемите на образованието на ромите се преплитат с проблеми на ромската общност от други сфери – трудова заетост, жилищни условия, здравна култура и други. По тази причина пълното и трайно решаване на образователните проблеми на ромските деца и ученици е немислимо без своевременното решаване на проблемите на общността в останалите жизнени сфери. Това налага приемане на комплексен подход чрез:

- преглед и актуализиране при необходимост на разработената национална стратегия;

- разработване на секторни политики на базата на съществуващата национална стратегия;

- съвместимост на секторните политики;

- разработване на местни политики, съобразени с националната и със секторните;

- сътрудничество между държавните институции, органите на местно самоуправление и неправителствените организации при осъществяване на политиките.

II. Приоритетни области на ромската образователна перспектива

1. Осигуряване на достъп до качествено образование.

2. Въвеждане на интеркултурно образование.

3. Подсигуряване на професионално образование и професионална квалификация.

4. Повишаване на дела на ромите със средно и висше образование.

5. Възпитание на ромските деца за успешна адаптация и социализация в мултикултурна училищна среда.

III. Приоритетни мерки и индикативни дейности за осигуряване на образователна перспектива по приоритетни области

Приоритетна област 1: Осигуряване на достъп до качествено образование

1. Десегрегация на съществуващите сегрегирани училища с преобладаващо присъствие на ромски деца в градовете и недопускане на вторична сегрегация на етнически смесените училища чрез:

- подпомагане на общините със сегрегационен проблем за създаване на цялостен план за трайното решение на проблема до пълното закриване на сегрегираното училище и създаване на подходящи механизми за изпълнение;
- ежегодно обновяване на базата от данни за сегрегирани и приемни училища из цялата страна;
- пълно премахване на обособените класове с ромски деца в смесените училища;
- създаване на стимулиращи механизми за закриване на сегрегирани училища;
- създаване на благоприятна приемна среда за адаптация в приемните училища;
- работа с ромски родители за подкрепа и активно участие в процеса на десегрегация;
- създаване на механизми за допълнителна работа с интегрираните ученици с цел наваксване на дефицита от знания и успешна адаптация в мултикултурна образователна среда;
- премахване на социалните пречки (там, където съществуват) пред интеграцията в смесени училища;
- въвеждане на интеркултурно образование, формиращо толерантност и запазващо културната идентичност на ромските деца;
- повишаване на качеството на образование в сегрегираните училища, в които не е възможен процес на десегрегация. Практиката показва, че не навсякъде е приложим бърз процес на десегрегиране на училищата – закриване и преместване в друго. В училища с голям брой ученици този процес ще отнеме десетки години. Необходими са цялостни изследвания на проблема за приложимост на десегрегационната политика по места.

Качеството на образование в сегрегирани училища може да се подобри чрез следните дейности:

- учителският колектив да премине през специализирани обучения за повишаване на квалификацията;
- подобряване на материално-техническата база;
- привличане на родителите като партньори и подобряване на взаимоотношенията чрез сформирани неформални родителско-учителски асоциации за активно участие на родители, учители и ученици в училищния живот. Приобщаване на родителите към диалог и съвместна отговорност за обучение и възпитание на децата;

– включване на учениците в различни и модерни извънкласни форми според интересите им и занимални според нуждите им.

Посочените индикативни дейности следва да се прилагат в тяхната взаимодопълняемост, като могат да бъдат допълвани и от други дейности в зависимост от местната специфика. За тяхното осъществяване е необходимо МОН спешно да състави план – с активното участие и партньорството на ромски НПО и общините, относно бъдещето на сегрегираните училища. Посоченият план трябва да определи кои от сегрегираните училища могат да бъдат закрити и кои не, като се имат предвид не само числеността и отдалечеността на училищата, но също така качеството на образование в тях. Нужно е да бъде въведен разходен стандарт за десегрегация за повишаване на качеството на образование като част от системата на делегираните училищни бюджети.

2. Повишаване на качеството на образование в училища в селските региони, в които се обучават ромски деца

Качеството на образование на ромските деца, обучаващи се в училища в малки населени места (т. нар. „селски училища“), е под средното за страната. В голяма степен това се дължи на съществуващата в национален мащаб разлика в качеството на образование в градските и селските училища. Допълнителен фактор е засилващата се изолация на ромските деца в тези училища: във все по-голям брой селски училища се обучават преобладаващо ромски ученици. Индикативни дейности за преодоляването на посочените проблеми са:

– завършване на процеса на оптимизация на училищната мрежа в селските райони и предприемане на мерки за повишаване на качеството на образование на ромските деца в нея;

– създаване на механизми за работа с ромските родители в тези населени места, в които не съществуват училища или предстои тяхното закриване, с цел ангажирането им в подкрепа на образованието на техните деца в средищни училища;

– осигуряване на съвместно обучение на ромски и неромски деца и недопускане на сегрегация по етнически признак в средищното образование;

– осигуряване при възможност на целодневно обучение в средищните училища, както и в другите училища в селските райони;

– предприемане на мерки за увеличаване на дела ромски деца от селските райони, които се обучават в гимназиален етап чрез: подsigуряване на безплатен транспорт за всички деца до 16-годишна възраст, в чието населено място не съществува гимназия; изграждане на мрежа от обществени за средношколци; кампании за мотивиране и ориентация на завършващите основно образование; мотивационни кампании сред ромските родители за подкрепа на образованието на техните деца в гимназиален етап и др.

3. Интегриране на децата от помощните училища в масови училища чрез:

- извършване на нова оценка на образователните потребности на всички деца, обучаващи се в помощни училища, и интегриране в общообразователни училища на онези, които не се нуждаят от обучение в тях;
- въвеждане на механизми за допълнителна социална работа с деца, изведени от помощните училища, с цел по-успешната им социализация;
- въвеждане на механизми за допълнителна социална работа с родители на деца, които са изведени от помощно в масово училище.

4. Привличане на всички ромски деца във формите на предучилищно възпитание и подготовка чрез:

- осигуряване на възможност за всички ромски деца да участват в системата на задължителната двегодишна предучилищна форма на обучение;
- въвеждане на подходящи форми за работа с родителите на деца в предучилищна възраст;
- недопускане на прием на шестгодишни деца в първи клас, невладеещи добре български език и със сериозни дефицити в социализацията си.

5. Пълно обхващане на всички ромски деца в задължителна училищна възраст. Работа с отпадналите деца за връщането им в училище

Индикативни дейности в тази насока са:

- разработване на системи за ранно предупреждение на застрашени от рано/преждевременно напускане на училище – идентифициране на причините за отпадане, включително и на етнокултурните такива, и разработване на мерки за тяхното преодоляване;
- създаване и поддържане на информационна система, отчитаща семейната среда и факторите, свързани с риск от отпадане от училище сред учениците, застрашени от ранно напускане на училище;
- изграждане на междуйнституционална система за предотвратяване на ранното напускане на училище и за реинтеграция в образователната система на общинско ниво;
- апробиране и въвеждане на система от механизми за работа с тези ромски родители, които не подкрепят образованието на децата си;
- апробиране и въвеждане на система от механизми за педагогическа работа с учениците, застрашени от отпадане, с цел повишаване на тяхната мотивация и преодоляване на пропуските в знанията;
- въвеждане на гъвкави механизми за педагогическа работа с отпаднали от училище ученици с цел тяхното реинтегриране в училищната система и завършване на образователна степен както за децата в българските училища, така и за тези, които са били в чужбина;
- създаване на гъвкави мерки за въздействие по отношение на отговорните институции за недопускане на необхванати и отпадащи ученици;

- преосмисляне на системата на целодневно обучение и работата в полуинтернатни групи (занимални) с цел повишаване на тяхната ефективност и ефикасност;
- преосмисляне на програмите, насочени към задържане на децата в училище – осигуряване на безплатни закуски и учебници и др. Такива да се отпускат само при писмено заявление от страна на родителите, че се нуждаят от такава подкрепа. С икономисаните средства да се подпомогнат нуждаещите се – например с учебни пособия (тетрадки, ученически чанти, химикалки, бои и др.).

Приоритетна област 2: Въвеждане на интеркултурно образование

Въвеждането на интеркултурно образование е продиктувано както от предизвикателствата, поставени пред България от членството в ЕС и необходимостта да се познава културата на другите европейски нации и народи, така и от културната и етническата ситуация в България – голям процент от българските граждани принадлежат към етнически малцинства и тяхната култура е част от съкровищницата на българската национална култура. Познаването на културата на различните етноси, живеещи в България, както и на културите на европейските нации и народи, е необходимо за всеки български гражданин.

В тази връзка са необходими мерки за въвеждане на интеркултурно образование като:

1. Въвеждане и развиване на интеркултурната перспектива в българското образование:

- включване на знания за различните култури и за техните носители в предметите от задължителната подготовка;
- въвеждане на университетски магистърски програми за интеркултурно образование;
- включване в педагогическите факултети на университетите на дисциплини, касаещи подготовката на бъдещи преподаватели, насочени към спецификата на етносите;
- осигуряване на обучение по интеркултурно образование (със специален фокус върху ромите) за действащите учители, които преподават в мултикултурна среда.

2. Осигуряване на институционална подкрепа за въвеждане на интеркултурното образование в системата на народната просвета и изучаване на ромски език и културата на ромите в часовете по СИП и ЗИП

Съществуват вече утвърдени успешни практики за изучаване на СИП „Майчин ромски език“, СИП „Фолклор на етносите – ромски фолклор“, СИП „Култура на ромите“ и др. Необходимо е подпомагане на разширяването на обхвата на тези СИП, както и възможността те да се изучават като ЗИП. Мерки в тази насока са:

- обезпечаване на необходимите учебни помагала и пособия;
- обучение и квалификация на учителите;

- гарантиране на бюджет за изучаването им в условията на делегирани училищни бюджети;

- създаване на Национална програма за подкрепа на интеркултурното образование, която ще финансира въвеждането на тези и други форми на СИП и ЗИП в областта на интеркултурното образование, и т.н.

3. Създаване на система от извънкласни и извънучилищни дейности, свързани с интеркултурното образование

Дейности:

- да се подпомогнат извънучилищни педагогически учреждения, извършващи извънучилищно обучение в сферите на науката, изкуството и спорта, като се стимулират да привличат ромски деца;

- в бакалавърската степен на педагогическите факултети на университетите да се включат подходящи дисциплини, касаещи подготовката на бъдещи учители, насочени към спецификата на етносите. Учителите да получат знания за особеностите на етническите малцинства – история, култура, бит и т.н. Обогаляване и разширяване на педагогическия опит и подпомагане за преодоляване на културните различия в класа, училището и обществото като цяло;

- в магистърската степен на педагогическите факултети на университетите да се включи подходяща дисциплина за интеркултурно образование. Учителите, работещи с деца от ромски произход, се нуждаят от мотивация, подкрепа и помощ. Такава магистърска програма може да помогне за решаване на често срещани проблеми като ограмотяване, възпитание, социализация и приобщаване към образователната система.

Приоритетна област 3: Подсигуряване на професионално образование и професионална квалификация

1. Увеличаване на процента ромски младежи, придобили степен на професионална квалификация чрез:

- създаване на условия за ранно професионално ориентиране и кариерно развитие;

- включване на ромски младежи в професионални гимназии във втори гимназиален етап – 11. – 12. клас по новата образователна структура.

2. Ограмотяване и професионална квалификация на възрастни роми чрез:

- ограмотяване на неграмотните възрастни роми и обвързване на процеса на ограмотяване с придобиването на първа степен на професионална квалификация;

- създаване на механизми за валидиране на професионални умения, придобити извън системата на народната просвета;

- създаване на механизми, улесняващи придобиването на степен на професионална квалификация чрез институции/организации извън системата на училищното образование;

- улесняване на достъпа на роми до форми на продължаващо образование.

Приоритетно област 4: Повишаване на дела на ромите със средно и висше образование

1. Повишаване на процента на българските граждани от ромски произход със средно образование чрез:

- подпомагане на съставянето на адекватна и апробирана програма за мотивиране на завършващите основно образование роми да продължат образованието си в средни учебни заведения;
- ограничаване на социалните пречки, възпрепятстващи повишаването на процента на роми със средно образование;
- подпомагане на създаването на подходящи условия за кандидатстване на ромски деца с приемни изпити в училища след завършен седми и осми клас;
- стимулиране на млади роми за продължаване на образованието си и след завършване на средно образование.

2. Повишаване на процента на българските граждани от ромски произход с висше образование чрез:

- подпомагане на създаването на подходящи механизми за мотивиране на завършващите средно образование роми да продължат образованието си във висши учебни заведения;
- ограничаване на социалните пречки, възпрепятстващи повишаването на процента на роми с висше образование;
- стимулиране на млади роми за продължаване на образованието си и след бакалавърска и магистърска степен.

Приоритетна област 5: Възпитание на ромските деца чрез усвояване на механизми за успешна социализация в мултикултурна училищна среда

1. Разработване на стратегия за включване на учениците в интегрирана превантивна програма за развитие на социални умения

Дейности:

- мотивация на ученици за активно участие в обществения живот;
- обучение в гражданско образование – това ще даде възможност още в училище да се запознаят с различните институции и проблемите и решенията, които зависят от тях. От друга страна, да знаят своите права и задължения, както и да изразяват своята позиция по определени въпроси. По този начин учениците няма да бъдат безучастни към забикалящата ги и постоянно променяща се среда;
- сформирание на нормативнорегламентирани ученически съвети и форуми във всички училища;
- нормативно регламентиране на ученическо самоуправление (съвети, форуми и др.);
- образование, ориентирано към кариера (early career education). Кариерното развитие може да даде възможности и да осигури условия на ромските деца да добият знания и умения, които да помогнат за тяхната реализация в

различни сфери на обществения живот. Програмата ще помогне за по-ранното ориентиране и вземане на решения какво точно искат да правят в бъдеще и как да го постигнат.

Предложеният проект за образователна модернизация на ромската общност може да се окаже полезен и като модел за разработване на други проекти за интеграция и модернизация на ромската общност в проблемните области като здравеопазване, жилищна политика, трудова заетост, култура и т.н.

PROJECT FOR EDUCATIONAL MODERNIZATION OF THE ROMA COMMUNITY

Abstract. This project for educational modernization of the Roma community provides: identifying the most significant problem aspects of Roma educational integration; identifying the priority areas of Roma educational perspective; suggesting priority measures and indicative activities to provide this perspective. The main subject of those priority measures and indicative activities is that part of the Roma community, which is divided into suburban neighborhoods or towns with a majority of Roma population with marginal characteristics.

Yosif Nunev, PhD

✉ Bulgarian Ministry of Education and Science
Kniyaz Donkukov 2A Blvd.
1000 Sofia, Bulgaria
Email: i.nunev@mon.bg